

יד
מהר"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

של מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
שופטים
ה'תשע"ב ב'שכ"ג
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

נושאי השיעור:

המשך ביאור המעשה בתנורו של עכנאי, מחלוקת רבי אליעזר בן הורקנוס וחכמים,
דין אחרי רבים להטות, ויישוב כל הקושיות במעשה זה.
חלק השו"ת.



כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול הלשון – 03-6171031

מספר השיעור – 300



השיעור מוקדש

לעילוי נשמת הגאון הצדיק

הרב שלמה בן שוכר יגאלי זצוק"ל

נלב"ע י"א אלול ה'תשס"ז

תנצב"ה

השיעור שנמסור בעז"ה, יהיה לע"נ ידידנו הרב הגאון רבי שלמה בן שוכר יגאלי, שם המשפחה המקורי הוא גרופי, זצוק"ל. נלב"ע י"א אלול ה'תשס"ז. הוקדש על ידי בנו הרב שילה יגאלי הי"ו.

התחלנו לבאר בשיעור הקודם את נושא המחלוקת בין רבי אליעזר בן הורקנוס לחכמים בנושא תנורו של עכנאי, ואכן בעניין זה צריך להבין הרבה דברים, אבל נשתדל לבאר לפחות חלק מהדברים העיקריים. דבר זה גם נוגע לימים הנוראים, כפי שנראה בהמשך בעז"ה.

הגמרא במס' בבא מציעא [דף נ"ט ע"א] אומרת כך, תנן התם, חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, ר"א מטהר וחכמים מטמאין. וזה הוא תנור של עכנאי. מאי עכנאי, אמר רב יהודה אמר שמואל, שהקיפו דברים כעכנאי זו וטמאוהו. תנא, באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם, ולא קיבלו הימנו. זוהי משנה במסכת כלים פרק חמישי, שם נחלקו גדולי ישראל בעניין תנור שחתכו חוליות. הרי ידוע שכלי חרס מיטמא מתוכו, דהיינו אם נגע שרץ או דבר טמא בחלל הכלי או בחלקו הפנימי, הפסוק אומר [ויקרא י"א, ל"ה], וְכֹל אֲשֶׁר יִפֹּל מִנְּבִלָתָם עָלָיו יִטְמָא תְּנֹר וְכִירִים יִתֵּן טַמְאִים הֵם וְטַמְאִים יְהִיוּ לָכֶם. לפני כן כתוב [פסוק ל"ג], וְכֹל כְּלִי חָרֶשׁ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֵתוֹ תִּשְׁבְּדוּ. דהיינו יש דין מיוחד בכלי חרס, שאינו ככל הכלים שמיטמאים מגבו, כלומר מחלקו החיצוני, אלא דוקא אם נוגע בחלקו הפנימי או בחללו. וגם אם הפך את הכלי כלפי מטה ויש דבר טמא בתוכו, הכלי נטמא וצריך לשברו, כמש"כ בפסוק. רק אם תעשה אותו מחדש, הוא יהיה טהור, כי הטומאה כבר הלכה.

אבל אדם זה, לקח את התנור שנטמא, חיתכו חוליות חוליות והחזירו חזרה למבנהו הקודם, אולם אינו שם טיט בין חוליא לחוליא, שאז החיבור חזק, אלא שם חול. רבי אליעזר אומר

שהתנור טהור, הטומאה הלכה כיון שזה נקרא תנור שבור ונתון, כי הרי הוא יכול להתפרק בקלות. אבל חכמים אומרים שהתנור עדיין טמא, או אם יפול עליו עכשיו הוא יהיה טמא, כי יש לתנור זה דין של כלי, מאחר ועושים מסביב לתנור טיט בכדי לשמור על החוס. אמנם התנור עצמו עשוי חרס, אבל בכדי לשמור את חומו במשך הרבה זמן בונים את טפלת התנור, כלומר עושים משהו טפל מסביבת התנור, טפלה מלשון דבר הטפל לו, והיא שמחברת את הכל. לכן אומרים חכמים, אמנם אתה צודק שהתנור עצמו מחולק לכמה חלקים, אבל מסביבו יש טיט המחבר את כל התנור ועושהו אחד, ולכן עדיין יש עליו שם כלי. זו מחלוקת עצומה שהיתה בין רבי אליעזר וחכמים, וסתם רבי אליעזר בש"ס זהו רבי אליעזר בן הורקנוס, שהוא מטהר וחכמים מטמאים. ועל נושא זה, הקיפוהו דברים כעכנאי וטמאוהו. אומר רש"י, עכנאי נחש דרכו לעשות בעגולה להכניס זנבו אצל פיו. א"כ היה ויכוח נורא ועצום מהעניין הזה, והחליטו בסופו של דבר לטמא את התנור.

כך פירשו הגאונים את שורש מחלוקתם של רבי אליעזר וחכמים, כמבואר ברבינו הא"י גאון ומביאו רב נסים גאון, וכן מבואר ברמב"ם, וברבינו שמשון, וברא"ש, וברבינו עובדיה מברטנורא במסכת כלים וגם במסכת עדיות. רש"י [ב"מ נ"ט ע"א] מפרש קצת אחרת, תנור העשוי חוליות, מצרפו בכבשן כדרך כלי חרס, ואח"כ צירף החוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא. ר"א מטהר. שאין זה כלי חרס אלא בנין כעין כלי גללים וכלי אדמה שאין מקבלין טומאה. רבי אליעזר סובר, כיון ששמת חול, אינו נחשב כלי חרס אלא בניין. כעין זה כותב רש"י גם במסכת ברכות דף י"ט, וסברתו מבוארת יותר במאירי במסכת שם. דהיינו ר"א סובר, נכון שהתנור עשוי מחרס, אבל החול הוא המעמידו. בלי החול הוא היה מתפרק, ורק ע"י החול הוא נשאר מחובר, והרי חול אינו מקבל טומאה, לכן התנור טהור. וחכמים אומרים, לא הולכים אחרי

הולכים אחר רוב תנור ומטמאין. א"כ אלו שתי ההבנות במחלוקת זו.

ממשיכה הגמ' בב"מ ואומרת, תנא, באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם, ולא קיבלו הימנו. אמר להם, אם הלכה כמותי, חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה ארבע מאות אמה. אמרו לו, אין מביאין ראייה מן החרוב. חזר ואמר להם, אם הלכה כמותי, אמת המים יוכיחו. כנראה צריך לגרוס אמת המים תוכיח. חזרו, צ"ל חזרה אמת המים לאחוריהם. אמרו לו, אין מביאין ראייה מאמת המים. חזר ואמר להם, אם הלכה כמותי, כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם, אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה, צריך להיות מנצחים או נוצחים, כך גם הגירסא במדרש הגדול. אצלנו תמיד לשון נצחון כמו במסכת שבת ודף כ"א, גברו עליהם מלכות בית חשמונאי ונצחום, אנחנו לא גורסים ונצחום בדגש. יש למנצח בנגינות מזמור שיר, אבל בהתגברות זה נקרא נוצח. א"כ נוצחים, או מנצחים זה את זה, ולא מנצחים כמו ששגור. אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של ר"א, ועדיין מטין ועומדין. חזר ואמר להם, אם הלכה כמותי, מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה, מה לכם אצל ר"א, שהלכה כמותו בכל מקום. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר, ודברים ל', י"ב לא בשמים היא. מאי לא בשמים היא? אמר רבי ירמיה, שכבר ניתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול. שכבר כתבת בהר סיני בתורה [שמות כ"ג, ב'] אחרי רבים להטות.

אמרנו בשיעור הקודם, פה רבי יהושע עומד איתן כצור נגד רבי אליעזר בן הורקנוס. לגבי אמת המים כתוב 'אמרו' אין מביאים ראייה מאמת המים, גם לגבי החרוב כתוב 'אמרו'. אבל כאשר נטו כותלי בית המדרש ליפול, גער בהם רבי יהושע. למה דוקא רבי יהושע? הרי גדול הדור

החול כי הוא מיעוט, צריכים ללכת אחרי כל התנור, וכל התנור עשוי מחוליות של חרס, א"כ הולכים אחרי החרס.

המאירי שם בברכות מאריך בהסבר עניין זה, הוא מביא שיש כמה פירושים בזה, בהתחלה הביא את פירוש הגאונים שאמרנו לעיל, אבל בסוף הוא מביא את הסברו של רש"י. הוא כותב כך [ברכות י"ט ע"א], תנור שחתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא הרי זה מקבל טומאה. ועניין זה הוא שתנור שלהם לא היה מחובר לקרקע, אלא כלי חרס המיטלטל, ולפיכך מקבל טומאה. והיו עושים אותו לפעמים חוליות חוליות כשורות של לבנים שזו סמוכה אצל זו, ומדביקים אותם בטיט חזק מבפנים, וכשנטמא התנור צריך נתיצה. ואם נטמא תנור זה ולא נתצו לגמרי אלא הפריד אותן השורות, והוא נקרא חתוך חוליות ונטהר בכך, ואח"כ חזר ודבקן ולא בטיט אלא בחול וכיוצא בו מדברים שאין מדביקים כל כך שנתן בין החוליות, אמר עליו שהוא מקבל טומאה, שאף החול קרוי דבוק. והוא הדין אם עשאו תחלה, שמקבל טומאה. וכו'. והיה ר' אליעזר סובר שאע"פ שהטיח החיצון מדבקו, דינו כשבור, הואיל והחול מבדיל בין חוליא לחוליא, וטהור לעולם, ר"ל שאינו מקבל טומאה. ולדעת חכמים, הואיל וטיח הטיט מדבקו מבחוץ בכל החוליות, הרי הוא נקרא שלם ומקבל טומאה. וכן הלכה. וזהו עיקר הדברים. וכל שאין שם טיחת טיט המחברתו מבחוץ, אף לדעת חכמים טהור לגמרי, שאין החול מחבר. וחתכו חוליות לפי זה פירושו, שעשאו מתחלה בחיתוך חוליות. והוא הדין אם עשאו תחלה בדבוק טיט שבינתיים ונטמא ונתצו, ונתן חול בינתיים וטחו מבחוץ בטיט, שמקבל טומאה וכל שביארנו בתנור שמקבל. זהו פירושו של רבינו הא"י גאון וסיעתו שאמרנו קודם. אח"כ הוא אומר, ויש מפרשים בהיפך, שהחול מעמידו, וחול אין מקבל טומאה שהרי הוא כאבן, וכיון שעקר המעמיד אינו מקבל טומאה, טהור. וחכמים

א"ל קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני בני. אמרו, אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר ר"א ושרפוס באש, ונמנו עליו וברכוהו. ואמרו, מי ילך ויודיעו? אמר להם ר"ע, אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו, ונמצא מחריב את כל העולם כולו. מה עשה ר"ע? לבש שחורים ונתעטף שחורים וישב לפניו ברחוק ארבע אמות. אמר לו ר"א, עקיבא, מה יום מימים? אמר לו, רבי, כמדומה לי שחברים בדילים ממך. אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו ונשמט וישב על גבי קרקע, זלגו עיניו דמעות. לקה העולם שלישי בזיתים ושליש בחטים ושליש בשעורים, ויש אומרים אף בצק שבידי אשה טפח. תנא, אך גדול היה באותו היום, שבכל מקום שנתן בו עיניו ר"א נשרף. 'אך גדול' מפרש רש"י, מכה גדולה. א"כ, כל מקום שרבי אליעזר נתן בו עיניו, היה נשרף. זה כנראה מדה כנגד מדה, הם הביאו את כל טהרות שהוא טיהר ושרפוס באש, והוא הרי מקפיד, ממילא כל מקום שהסתכל עליו היה נשרף. למה רבי עקיבא לבש שחורים ונתעטף שחורים, אומר רש"י, עניין צער ואבל. ואכן רבי עקיבא הצליח בחכמה לגרום שלא יחרב כל העולם, רק שלישי מהעולם לקה, כמו שכתוב לקה העולם שלישי בזיתים. אבל אם היה הולך מישוהו אחר לר"א, רחמנא ליצלן. רבי עקיבא היה תלמידו של רבי אליעזר בן הורקנוס, תלמיד חבר אבל תלמיד, הוא היה בהרבה שנים פחות ממנו, והוא בא אליו בחכמה גדולה, התרחק ממנו ואומר לו כביכול חבריך בדלים ממך. מפרש רש"י, לא שהם אלו שנידו אותו, אלא כביכול הם שמנודים ממנו. הם מתרחקים ממנו, בגלל שהוא נידה אותם, כביכול. כך הוא אמר לו בחכמה וברמוז, אבל כמובן שר"א הבין שהדבר הפוך.

אבא מארי זצ"ל אומר על זה דבר מעניין, בעז"ה נדפס זאת בספר אור הנר, הוא אומר מדוע רבי עקיבא לבש שחורים ונתעטף שחורים, לפי שאותם הימים הם ימי דין, והם מראש השנה ומעלה. בהמשך כתוב 'אך גדול היה באותו

והנשיא היה רבן גמליאל, למה הוא שתק? ומדוע כל החכמים שתקו ורק רבי יהושע עומד וגוער. אמנם רבי יהושע בן חנניה היה גברא רבא, אבל בדרגא שניה, כי רבן גמליאל היה הנשיא ורבי יהושע היה אב בית דין. א"כ למה כולם שותקים ורק רבי יהושע מדבר. גם אח"כ, שלרבי אליעזר בן הורקנוס כבר אין ברירה והוא אומר מן השמים יוכיחו כמוני, עומד רבי יהושע על רגליו ואומר לא בשמים היא. וכולם שותקים. אולי זו לא שתיקה כהודאה, כי הם מינו אותו נציג שלהם, אבל למה דוקא הוא?

הדבר מובן על פי מה שאנו מוצאים במשנה מסכת עדיות פרק ז' משנה ז', שם העיד רבי יהושע ורבי פפייס, על תנור שחתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, שהוא טמא, שרבי אליעזר מטהר. הרי במסכת עדיות יש את כל העדיות של חכמים שמסרו את המסורת והקבלה שהיתה להם מחכמי ישראל מדור לדור, כל ספק או שאלה שהיתה העידו עליה, מי שידע או מי שהיתה לו קבלה מרבותיו, ובנושא זה העידו רבי יהושע ורבי פפייס שהמסורת שקיבלנו מרבותינו היא שהתנור טמא. ולמה הם מעידים? בגלל שרבי אליעזר מטהר. א"כ יש פה שנים נגד אחד, רבי יהושע ורבי פפייס מעידים נגד רבי אליעזר שהוא יחיד. ממילא יוצא שרבי יהושע הוא בעל דבר. לרבן גמליאל לא היתה מסורת בעניין זה, גם חכמי ישראל כולם לא שמעו דבר בנושא זה ואינם יודעים. רק שלשה יודעים, אבל יש מחלוקת ביניהם. שנים אומרים טמא, ואחד אומר טהור. א"כ, אחרי רבים להטות. לכן, כדי להראות שהוא בטוח במסורת שלו, שאין לו שום ספק אולי טעה או החליף או אולי לא שמע כך בדיוק, עומד רבי יהושע כגבר ומתגבר, ברור לו כשמש בצהרים כך, והוא מוכן ללכת עד הסוף. לכן הוא מתנצח עם כל דבר העומד כנגד קבלתו.

ממשיכה הגמ' ואומרת כך, אשכחיה רבי נתן לאליהו, א"ל מאי עביד קוב"ה בהיה שעתא?

שהוא נזר הבריאה. ומבריאת העולם עד הושענא רבה, יש עשרים וששה ימים. עשרים ואחד יום ועוד חמשה ימי בריאה, עד יום הששי שכתוב בו ויצר וגו'.

אולם צריכים להבין, מדוע חכמים הקפידו כ"כ על רבי אליעזר עד שבירכוהו? נכון שהוא אומר טהור והם אומרים טמא, אבל למה נידו והחרימו אותו? הרי פעמים רבות היו מחלוקות בישראל, ולא נידו את מי שנשאר בדעת יחיד. אכן יחיד ורבים הלכה כרבים, אבל לא מצאנו שינדו בגלל זה. כתוב על עקביא בן מהללאל שסקלו את ארנו, בגלל שזלזל בנטילת ידים, אמר משהו נגד תקנת חכמים, זהו דבר מובן, אבל רבי אליעזר הגדול שהיה ענק מגדולי ישראל, הוא בעל פרקי דרבי אליעזר, אמרנו שכתוב עליו משמת רבי אליעזר נגזז ספר תורה, א"כ למה עד כדי כך?!

כותב הרמב"ן בחידושו למסכת בבא מציעא, וברכוהו. פי' הוא כנוי לחרם. חרם יותר חמור מנידוי. וראיה לדבר, שחלץ מנעליו. וכו'. וא"ת, אמאי ברכוהו לר' אליעזר, הרי לא היה חייב אלא נדוי בלבד, שמנדין על כבוד הרב כמו שמצינו בעקביה בן מהללאל. וי"ל, שכיון שלא רצה לחזור, ואמר חרוב זה, ואמת המים, וכותלי בית המדרש, ומן השמים יוכיחו, מחזי להו כאפקירותא, שהיה מחזיק במחלוקת יותר מדאי. לפיכך בירכוהו. דהיינו, אכן יש ויכות, אתה אומר טהור ואנו אומרים טמא, מתווכחים ונפסקה הלכה, למה אתה רוצה להכריח אותנו, מביא לנו אותות ומופתים עד בת קול, ארבעה דברים שמוסיף והולך... זה כבר יותר מדי. זה כבר אפקירותא. ממשך הרמב"ן ואומר, ואפשר שהם היו אומרים מפי השמועה, והוא אומר כך היא בעיני. לפיכך לא קבלו ממנו כל ראיות שבעולם. ואילו הורה למעשה בזמן הבית, היה נעשה זקן ממרא. לפיכך החמירו עליו וברכוהו. יכול להיות, מוסיף הרמב"ן, שהם היו אומרים זאת מפי השמועה שכך קיבלנו מרבותינו, והוא

היום, אכן ישנה גרסא 'אף גדול' היה באותו היום, דהיינו חרון אף, אבל בספרים המדויקים כתוב 'אך גדול'. בכל אופן כך רואים שרש"י גורס. כמו שכתוב אצל נח זישאר אך נח, שהארי הכישו והיה גונח, אך. כאב לו. א"כ מה זה 'אך גדול'? תשמעו חידוש גדול. הרי הושענא רבה יוצא בכ"א תשרי, א"כ זהו א"ך גדול, דהיינו זה היה ביום החיתום. הוא כותב כך, תנא אך גדול היה אותו היום, היינו יום החיתום. ביאור הדברים, הרי הטור אומר בהלכות ראש השנה [סי' תקפ"א], שלכאורה היה ראוי ללבוש בר"ה שחורים ולהתעטף שחורים, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין, לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין חותך צפרניו, לפי שאינו יודע איך יצא דינו. אבל ישראל אינן כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחין בר"ה, לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס. א"כ נכון שאלו בעצם ימי דין, והיינו צריכים להיות בימים הנוראים בצער ובאבילות, אבל אנו בטוחים שהקב"ה יקבל את תשובתנו, שיעשה לנו נס, למרות שאנו לא צדיקים הכי גדולים, אבל אנחנו משתדלים, מרבים בסליחות ובתחנונים, תוקעים בשופר, לכן אנו לובשים לבנים ומתעטפים לבנים. א"כ, מאחר וכל המעשה הזה היה בימים אלו, לכן רבי עקיבא מצד עצמו לא היה לבוש שחורים ומעוטף שחורים, כי אדרבה, לובשים לבנים, אבל כעת הוא הפך ולבש שחורים ונתעטף שחורים, כדי להגיד לו שאצלו כעת הדבר בדיוק הפוך, בשבילו עכשיו זה דין. א"כ זהו א"ך. ומהו 'גדול'? זהו הושענא רבה שפירושו הושענא גדולה, הושענא הגדול, ונקרא כן כי ביום זה מרבים בהושענות. אבל יש אומרים שיום זה נקרא כך, כיון שמיום שנברא העולם עד יום הושענא רבה ישנם עשרים וששה ימים, כנגד שמו הגדול ברוך הוא. יהא שמיה רבה, דהיינו שם הויה ברוך הוא. תעשו חשבון, אדם הראשון נברא בראש השנה, 'היום הרת עולם' הכוונה ללידת אדם הראשון,

דבר שלא שמע מפי רבו לעולם. שאלת אותי שאלה, אם לא שמעתי מרבותי איני עונה. לא אומר אסור או מותר. בסופו של דבר אתה פורש? אני יוצא מהסוכה, שלא יגידו שהתרתני.

בהמשך בדף כח ע"א כתוב כך, ת"ר מעשה ברבי אליעזר ששבת בגליל העליון, ושאלוהו שלשים הלכות בהלכות סוכה. שתיים עשרה אמר להם שמעתי, שמונה עשר אמר להם לא שמעתי. ר' יוסי בר' יהודה אומר חילוף הדברים, שמונה עשר אמר להם שמעתי, שתיים עשרה אמר להם לא שמעתי. אמרו לו, כל דבריך אינן אלא מפי השמועה? רק מה ששמעת אתה אומר? אמר להם, הזקקתוני לומר דבר שלא שמעתי מפי רבותי. מימי לא קדמני אדם בבית המדרש וכו', ולא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי מעולם. ובעצם הוא היה תלמיד של רבי יוחנן בן זכאי, וכך גם היתה מדתו של ריב"ז, אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי מימיו לא שח שיחת חולין וכו', ולא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם.

במסכת יומא דף סו ע"ב, שאלו את ר' אליעזר, פלוני מהו לעולם הבא? נסביר בקיצור, פלוני זה אבשלום בן דוד שעשה עבירה ובא על פלגשי אביו, האם יש לו עוה"ב או לא. א"ל, לא שאלתוני אלא על פלוני. מהו להציל רועה כבשה מן הארץ? אמר להם, לא שאלתוני אלא על הכבשה. עונה דברים תמוהים. מהו להציל הרועה מן הארץ? אמר להם, לא שאלתוני אלא על הרועה. ממזר מה הוא לירש? מהו ליבם? מהו לסוד את ביתו? מהו לסוד את קברו? לא מפני שהפליג בדברים, אלא מפני שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם. מה שלא שמע מרבותיו, הוא אינו עונה. מעביר נושא. א"כ לכאורה יש פה פלא עצום, איך הרמב"ן אומר שרבי אליעזר אמר מסברא שהתנור טהור, אמר 'כך נראה בעיניי', וחכמים אמרו זאת מקבלה, הרי הדבר בדיוק הפוך, רבי אליעזר בן הורקנוס לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם, א"כ פה הוא אומר זאת מסברא! זה לכאורה פלא

אמר כך נראה בעיניי, א"כ זה לא משקל אחד. אם רק מסברא נראה לך נגדנו, בזמן שאנו אומרים כך ממסורת מרבותינו. כמו שהבאנו קודם ממסכת עדיות, רבי יהושע ורבי פפייס מעידים על פי קבלה שזה טמא, ואתה אומר שנראה לך שזה טהור. לפי"ז מובן מדוע הם לא התקבלו כל הראיות שבעולם שאמר והביא. דבר שני, הוא היה צריך להיות זקן ממרא. זה מה שקראנו בפרשה [שופטים], **כִּי יִפְּלֵא מִמֶּךָ דְבַר לְמִשְׁפַּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין וּבֵין נֶגַע לְנֶגַע דְּבָרֵי רִיבָת בְּשַׁעֲרֵיךָ וְקַמַּת וְעֵלִית אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ. וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזִדוֹן לְבַלְתִּי שָׁמַע אֶל הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשֵׁרֵת שָׁם אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט וּמַת הָאִישׁ הַהוּא וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל. סוֹקְלִים אוֹתוֹ. וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ וְיָדוּן עוֹד [דברים י"ז]. אם כן, יש לו דין של זקן ממרא בגלל שחלק עליהם ועל המסורת, והכל רק מסברא.**

לכאורה יש פה תמיהה עצומה. לפי דברי הרמב"ן רבי אליעזר אמר דבר זה מצד הסברא, והם אמרו מצד קבלה, וכי דבר זה מתאים לרבי אליעזר?! הרי חז"ל אומרים על רבי אליעזר שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם. כתוב בגמ' מסכת סוכה [דף כ"ז ע"ב], ת"ר, מעשה בר' אליעזר ששבת בגליל העליון בסוכתו של יוחנן ברבי אלעאי בקיסרי, ואמרי לה בקיסריון, והגיע חמה לסוכה. אמר לו, מהו שאפרוש עליה סדין? היה שבת, והוא שאל האם מותר לפרוש סדין לצל, או שזה נקרא מוסיף על אהל עראי. אמר לו, אין לך כל שבט ושבט מישראל שלא העמיד ממנו שופט. הגיע חמה לחצי הסוכה, אמר לו, מהו שאפרוש עליה סדין? אמר לו, אין לך כל שבט ושבט מישראל שלא יצאו ממנו נביאים, שבט יהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביאים. הגיע חמה למרגלותיו של ר' אליעזר, רואה בעל הבית המארח שכבר יש עליו שמש על ר"א, נטל יוחנן סדין ופירש עליה. הפשיל ר' אליעזר טליתו לאחוריו ויצא. לא מפני שהפליגו בדברים, אלא מפני שלא אמר

אחרי הרבים ותגיד שהם טעו בדבר זה, תלך לפי דעתך, זהו חרבן הדת. עדיף לקבל טעות אחת שלהם, מאלף טעויות שלך אם תלך לפי דעתך. גם על הצד שלא נכון מה שהם הסכימו, עדיף טעות זאת מאשר שיהיו מחלוקות או טעויות אחרות. והוא ממשיך ואומר כך, ועל דרך עניין זה שעוררתיך בני עליו, אפרש לך אגדה אחת שהיא בב"מ סוף פרק הזהב גבי ההוא מעשה דרבי אליעזר בתנורו של עכנאי המתמהת כל שומעה. אמרו שם, אשכחיה רבי נתן לאליהו וכו', א"ל מה עמיד הקב"ה בההיא שעתא, א"ל חייך ואמר נצחוני בני נצחוני בני, מה זה נצחוני בני? וכי אפשר לנצח את הקב"ה? שהיה שמח הקב"ה על שהיו בניו הולכים בדרך התורה ובמצותה להטות אחרי רבים. ומה שאמר נצחוני בני, חלילה להיות נצחון לפניו ברוך הוא, אבל פירוש הדבר הוא על עניין זה, שבמחלוקת הזאת שהיתה לרבי אליעזר עם חבריו, תשמעו דבר חידוש, האמת היתה כרבי אליעזר, וכדברי הבת קול שהכריעה כמותו. ואף על פי שהיתה האמת אתו בזה, ביתרון פלפולו על חבריו, רבי אליעזר היה מפולפל יותר מכל החכמים והוא צדק, לא ירדו לסוף דעתו ולא רצו להודות לדבריו אפילו אחר בת קול. והביאו ראיה מן הדין הקבוע בתורה, שציוותנו ללכת אחרי רבים לעולם, בין יאמרו אמת או אפילו טועים. ועל זה השיב הבורא ב"ה נצחוני בני, כלומר אחר שהם נוטים מדרך האמת, רבי אליעזר מכווין אל האמת והם נוטים מהאמת, שרבי אליעזר הוא מכוין בזה את האמת ולא הם, והם באים עליו מכח מצות התורה שציויתים לשמוע אל הרוב לעולם, א"כ עכ"פ יש להודות בפעם הזאת כדבריהם שתהיה האמת נעדרת, והרי זה כאילו בעל האמת נצוח. הם טוענים שהתורה אמרה אחרי רבים להטות, והם צודקים. כי עדיף ללכת אחרי רבים, וכביכול לא כפי האמת. כי אם נלך במקרה הזה אחרי האמת, אנחנו הורסים את הדת, א"כ זה הנצחוני בני. כך אומר ספר החינוך. יוצא א"כ שגם הוא

עצום. וכבר תמהו על כך כמה וכמה גדולים, היעב"ן, ורד"ל, ותפארת ישראל, וכולם אומרים שרמב"ן זה תמוה מאד, כי לכאורה מדתו של רבי אליעזר הפוכה בדיוק.

יתירה מכך, בספר החינוך כותב יסוד חשוב מאד בכל העניין הזה, ומדבריו רואים לכאורה שאכן רבי אליעזר אמר זאת מסברא. כעת הקושיא תהיה לא רק על הרמב"ן, אלא גם על ספר החינוך, ועוד מעט נראה שיש עוד כמה האומרים כך. הוא מדבר בעניין לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, למה יש הלכה שאסור לעשות נגד מה שהסנהדרין אומרים, ואפילו אם נראה לך שזה שמאל שהוא ימין וימין שהוא שמאל? אומר ספר החינוך במצוה תצ"ו, לפי שדעות בני האדם חלוקין זה מזה, לא ישתוו לעולם הרבה דעות בדברים. ויודע אדון הכל ברוך הוא, שאילו תהיה כוונת כתובי התורה מסורה ביד כל אחד ואחד מבני אדם איש איש כפי שכלו, יפרש כל אחד מהם דברי התורה כפי סברתו, וירבה מחלוקת בישראל במשמעות המצוות, ותיעשה התורה ככמה תורות. ואח"כ הוא אומר כך, ובכל דור ודור ג"כ, שנשמע אל החכמים הנמצאים, שקיבלו דבריהם ושתו מים מספריהם, ויגעו כמה יגיעות בימים ובלילות להבין עומק מליהם ופליאות דעותיהם. ועם ההסכמה הזאת נכוין אל דרך האמת בידיעת התורה. וזולת זה אם נתפתה אחר מחשבותינו ועניות דעתנו, לא נצלח לכל. וע"ד האמת והשבח הגדול בזאת המצוה אמרו ז"ל [ספרי כאן] לא תסור ממנו ימין ושמאל, אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, לא תסור ממצותם. כלומר, שאפילו יהיו טועים בדבר אחד מן הדברים, אין ראוי לנו לחלוק עליהם, אבל נעשה כטעותם. וטוב לסבול טעות אחת ויהיו הכל מסורים תחת דעתם הטוב תמיד, ולא שיעשה כל אחד ואחד כפי דעתו, שבזה יהיה חרבן הדת וחילוק לב העם והפסד האומה לגמרי. דהיינו, אם לא תלך

הרמב"ן, שהויכוח פה הוא מסברא, הוא טען כך והם טוענים אחרת, ופה הסכמתי איתם ולגבי תנורו של עכנאי לא הסכמתי איתם. אם כן, איך ניישב את הרמב"ן, הרי כתוב שרבי אליעזר לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם.

כותב החיד"א בפתח עיניים [במס' ב"מ שם], דבר הפלא ופלא. אכן אין ספק שכולם ידעו שכל מה שאומר רבי אליעזר בן הורקנוס הוא בשם רבו, אבל הוא בעצמו לא רצה להגיד להם זאת. הוא אמר, כך נראה בעיני. אבל לחכמים זה היה נראה אפקרותא, שהוא מזלזל בהם בכך שאינו מוכן להגיד כך קיבלתי מרבי. למה אתה מתאמץ ומתחזק להגיד שכך נראה מסברא, ואתה רוצה לשכנע אותנו בסברתך, תגיד שכך קיבלת מרבך. אלא מה, לא איכפת לך מאיתנו, אינך מתחשב בנו. כך כותב החיד"א, ולמרות שהדבר נראה דחוק, ואכן הוא בעצמו מרגיש בכך, אבל הוא כותב שהמעייין יראה שזה אינו דחוק. הוא כותב כך, דרבי אליעזר, מתוך שנתעצם אמר להם שכך נראה בעיניו, והוא אמת שכך נראה בעיניו, זה לא שקר, הוא קיבל מרבו כך וגם נראה בעיניו כך מסברא, אבל ודאי שמעו מפי רבו, שכבר היו יודעים שכך מדתו. ועל זה חרה להם, שהיה מתריס כל כך, עד שלא רצה לומר שכך שמע, כמו שהוא האמת. ואעפ"י שהם תלו בשמועתם, הוא תלה בדעתו, בשגם ודאי כך שמע, והוי כמו אפקירותא, שלא החשיבם לתלות בשמועתו כנודע, דאי לא שמע לא אמר, רק היה אומר כך נראה בעיני. ומשום הכי ברכוהו. זה גם מסביר מדוע חרה כ"כ לחכמים עד כדי כך שבירכוהו, כי ראו שהוא מתעצם מאד במחלוקת נגדם. בשום אופן אינו מוכן לוותר, ואפילו אינו מתחשב בהם לומר שכך קיבל מרבו. ואומר החיד"א, כן נראה לי ליישב דברי הרמב"ן, כי יתן את רוחו עליהם המעייין, עיניו יחזו דיכולים דברי הרמב"ן להתפרש כך, ואינו שום דוחק. ברגע הראשון בודאי שהדבר אינו מתקבל, אבל הוא אומר שיכול להיות בכל זאת שהדבר כך.

הולך בשיטת הרמב"ן, שר"א אמר כך מדעתו ומסברתו. ומי שיראה, גם במנורת המאור ריש פרק ס"ב נראה מדבריו שרבי אליעזר אמר זאת "מסברתו".

דבר דומה כתוב במסכת כלים [פ"ה משנה י"], חתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאין. זה תנורו של עכנאי. יורת הערביים, שהוא חופר בארץ וטח בטיט, אם יכול הטיט לעמוד בפני עצמו, טמא. ואם לאו, טהור. זה תנורו של בן דינאי. יורות של הערביים הכוונה להולכי מדברות, שבכדי לאפות הם חופרים באדמה ושמים טיט מסביב, האם זה טמא או טהור? תלוי. אם הטיח יכול לעמוד יציב גם בלעדי שנשען על האדמה מסביב, זה נחשב כלי והוא טמא. ואם לאו, הוא טהור. וזהו תנורו של בן דינאי. כמו שיש תנורו של עכנאי, יש תנורו של בן דינאי. אומר הרמב"ם שנקרא כן, כיון שדנו בזה דינים הרבה, והחליטו כולם שהוא טמא. דהיינו על תנור זה ישנה הסכמה בין החכמים שכולו טמא. הרא"ש אומר, יש אומרים שגם על תנור זה נחלקו, ועמדו על הדין והודו. ובמלאכת שלמה מביא הגירסא בלשון 'והודה'. אתם מבינים מה כתוב פה? חידוש גדול. גם בתנור הזה, ביורות הערביים, נחלקו רבי אליעזר בן הורקנוס וחכמים, וקראו לזה תנורו של בן דינאי כיון שבדין זה היתה הסכמה, וגם רבי אליעזר בן הורקנוס הודה.

לכאורה צריכים להבין, מה הפירוש שהודה רבי אליעזר לחכמים, דהיינו שבהתחלה הוא סבר אחרת אבל אח"כ חזר בו הסכים למה שהם אמרו. אבל לכאורה, הרי קיבלת מרבך אחרת, א"כ איך אתה חוזר בך? ולמה פה בתנורו של עכנאי אינך מסכים לחזור בך? בשלמא לפי הרמב"ן שאומר שר"א אמר כן מסברא, א"כ מובן איך הוא מודה לסברתם, אבל אם אתה אומר שכך קיבל מרבתי ואינו מוכן לחזור ממה שקיבל מהם, א"כ למה בזה הוא חוזר ממה שקיבל מרבתי? לכאורה רואים כאן כשיטת

אליעזר הגדול לא אמר כל ימיו שום חידוש וסברא? הרי בכל הדורות יש שאלות חדשות שמתעוררות, והחכמים הם שצריכים להחליט, א"כ איך אתה אומר 'מה שלא שמעתי מרבי איני אומר'? לכאורה, על כן תפוג תורה. מה נעשה הלכה למעשה? רבי יוחנן בן זכאי אומר רק מה ששמע מרבו, רבי אליעזר אומר רק מה ששמע מרבו, א"כ איך ננהג? ואיך נהגו בכל הדורות בדברים המתחדשים ובשאלות שמתעוררות, במה שהדורות הקודמים לא דנו או לא ידוע כיצד הכריעו בהם? הרי צריכים להכריע. כך הרמב"ם כותב במפורש גם כן וגם בהקדמתו לפירוש המשניות. א"כ, איך אפשר להסביר זאת? על כרחך צריך לומר, ולפי מהרש"א הדבר ברור, ששייך להגיד הלכות מסברא, ואפילו אליבא דרבי אליעזר. או שצריכים לומר, שרבי אליעזר החליט שיותר כדאי לו לשנן את התורה שקיבל מרבותיו, כפי שרואים שהיתה לו המסורת של התורה, שלא היה אדם שקדמו בבית המדרש, א"כ הוא העדיף לעסוק בזה מאשר לחדש חידושים ולומר כל מיני סברות, כי עי"ז יתמעט חלק התורה שקיבלת מרבותיו. דהיינו, הוא החליט שעדיף לו לשמר את התורה שקיבל מרבותיו. מה יהיה עם השאלות שיתעוררו? לא חסרים רבנים וגדולי תורה שיענו על שאלות אלו. כך צריכים ליישב, לפי דעת החולקים.

בכל אופן, צריכים להבין, מדוע רבי אליעזר לא הסכים לרבים? הרי כולם חלקו עליו, וישנה הלכה בתורה של אחרי רבים להטות. א"כ, איך רבי אליעזר שהיה ענק מגדולי ישראל, רואה שכל חכמי ישראל חולקים עליו, והוא בא ואומר אחרת מהם, בזמן שהוא יחיד. לכאורה הדבר פלא עצום. ולפי דברי אבא מארי זצ"ל שהבאנו בשיעור הקודם, הרי שהקושיא מתחזקת ביותר. דיברנו בשבוע שעבר, מה הפירוש חרוב יוכיח? זהו רבי אליעזר בן עזריה, שנותן פרי אחרי שבעים שנה. אמת המים זה רבי עקיבא, שנחשב

למעשה אפשר ליישב לפענ"ד את הרמב"ן באופן אחר, עפ"י המהרש"א במסכת ברכות, שם בגמ' [דף כ"ז ע"ב] אומרת כך, תניא רבי אליעזר אומר, המתפלל אחרי רבו, והנותן שלום לרבו, והמחזיר שלום לרבו, והחולק על ישיבתו של רבו, והאומר דבר שלא שמע מפי רבו, גורם לשכינה שתסתלק מישראל. זהו רבי אליעזר שלנו, והוא אומר שהאומר דבר שלא שמע מפי רבו, גורם לשכינה שתסתלק מישראל. מביא המהרש"א, וכהא"י גוונא אמרינן בפרק ב' שעירים [יומא ס"ו ע"ב] ברבי אליעזר שלא אמר דבר שלא שמע מרבו. אבל, שואל מהרש"א, מצינו בכמה דוכתין, דגם דבר שלא שמעו מרבים אמרו חכמים מסברא. וכי לא אומרים דברים מסברות? איך אתה אומר שהאומר דבר שלא שמע מסלק את השכינה מישראל? ואפשר לומר, דדבר שאינו מסברא לא אמרה רבי אליעזר בשם רבו, כיון שלא שמעה מפיו. דהיינו, אפשר להגיד דברים מסברא, אבל דבר שאינו סברא, לא אמרתיו בשם רבי. אפשר לומר שהרב לא אמר כך במפורש, אולי הרב התכווין לכך או שיוצא כך לפי דבריו, אבל לא שמעתי כך במפורש. א"כ לפי דברי מהרש"א יוצא, שאפשר שרבי אליעזר אמר דברים מסברא. כי לכאורה התפלאתי מאד, כיצד יכול להיות דבר כזה? הרי רבי יוחנן בן זכאי ורבי אליעזר בן הורקנוס היו מגדולי ישראל, וכי כל תורתם היא רק מפי השמועה? היתכן? הרי הרמב"ם כותב בהקדמה לפירוש המשניות וגם בהקדמתו למשנה תורה, שבכל דור ודור ישנם חידושים ונוספו הלכות, דברים שלא ידעו בדורות שקודם לכן. הרמב"ם כותב כך [בהקדמתו למשנה תורה], וכן כל אחד ואחד כותב לעצמו כפי כוחו מביאור התורה ומהלכותיה כמו ששמע, ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור בדינים שלא למדום מפי השמועה אלא במדה משלוש עשרה מדות והסכימו עליהם בית דין הגדול. וכן היה הדבר תמיד, עד רבינו הקדוש. א"כ לכאורה הדבר פלא, וכי רבי

בפניו. למה שרפו טהרותיו בפניו?! למעשה בגמרא שלנו הדבר לא כתוב במפורש, בגמ' שלנו כתוב 'הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש', אבל רש"י כותב שרפום בפניו, לא יודעים מאיפה רש"י לקח זאת, ובעצם גם במסכת ברכות דף י"ט זה כתוב אבל גם שם ישנם כאלה שלא גורסים זאת, אולם בירושלמי כתוב כך. ואומר קרבן העדה, חשב רבי אליעזר שמעשיהם לא לשם שמים, רק להכעיסו. שהיה להם לחוש לכבודו שהוא זקן ולשורפם שלא בפניו, לכך לא חשש למניינם. לא איכפת לו שירננו עליו ונידוהו, הוא לא התייחס כיון שסבר שיש להם פה נגיעות, בכך ששורפים בפניו ולא חסים על כבוד התורה. אמנם אתם סוברים שאסור, אבל למה לשרוף דוקא בפניו? אלא שיש לכם נגיעות. מצד שני, לפי דברי החיד"א, הם אלו שחשדוהו בנגיעות, כי חשבו שהוא אומר דברים בשם עצמו, כשבעצם הוא שמעם מרבו. ומי שיעיין במהרש"א יראה שהם חשדו בו והוא חשד בהם. דהיינו חכמים חשדו ברבי אליעזר שהוא מתעקש יותר מדי, והוא חשב שהם עושים את מעשיהם שלא לשם שמים. לכן נהיה ויכוח, ונתפרדה החבילה, וישב רבי אליעזר בנידוי עד סוף ימיו. אבל בסופו של הדבר רבי אליעזר נשאר בגדולתו, התירו את הנדר בפטירתו, ורבי אליעזר בן הורקנוס נחשב כאחד מגדולי ישראל.

אבל מה שצריכים להבין פה, הרי אנו מדברים על גדולי ישראל, ולכאורה מי שיראה במהרש"א [מסכת ב"מ שם], כתוב שם דברים קשים מאד, שכביכול היה פה קנטור וניצוח. הוא מסביר, מה הפירוש היטו כותלי בית המדרש ליפול? בית מדרש כזה, עדיף שיפול. זה לא בית מדרש. היה ויכוח נורא בין החכמים, ורואים שכביכול היו האשמות ביניהם, אפילו בדברים הנוגעים למדותיהם. המהרש"א כותב שר"א השיב להם, יש בכם הרבה אשר להם לב להבין להודות לדברי, אבל מפני הגאווה, כי כל אחד מכם מתבייש לחזור מדבריו אשר כבר היה עמו

אמת המים כיון שהוא בן גרים, שאין לו לא שורש ולא סוף. בן עזאי ובן זומא, הם כותלי בית המדרש. ואמרנו שדברים אלו כמעט, כתובים גם במהר"ל מפראג בספר נתיבות עולם [נתיב אהבת ריע פ"ב], אבל בלי להזכיר את שמותם. כותב מהר"ל שישנם שלשה דרכים להוכיח את ההלכה, או מצד קבלה, או מצד השכל, או מצד הפלפול. א"כ דבר ראשון הוא מוכיח מהחרוב, חרוב פירושו שיש לנו מסורת, כך קבלתי מרבותי. אמרו, אין מביאים ראיה מן החרוב, כי יכול להיות שטעית, אולי טעה מי שהיה לפניך. אמת המים, זה אדם שיש לו שכל זך כמו מים זכים, לכן חזרו המים לאחוריהם, דהיינו ביררו זאת בשכל, הוא מביא להם ראיות. חזרו אמת המים לאחוריהם, פירושו שכמה מחכמי בית המדרש, הוא לא מזכיר את שמותם, שמעו את סברותיו של רבי אליעזר בן הורקנוס, וחזרו לאחוריהם, דהיינו אמרו שהוא צודק וסברתו נכונה. אמרו להם, אין מביאים ראיה מאמת המים, כלומר אין כדאי לקבוע הלכה בשבילם, כי אינם כל כך חכמים. מי הם כותלי בית המדרש? התלמידים החרפים, שעליהם עומד בית המדרש. הטו הכוונה שביקשו ליפול, דהיינו רבי אליעזר אמר פלפול, הוציא דבר מתוך דבר, ואז שמעו את דבריו והיטו לדבריו. בא רבי יהושע ואומר להם, אתם לא כל כך גדולים, יש רבנים יותר גדולים, ומה שאתם אומרים, לא יתקבל. א"כ יוצא לפי"ז, שרבי אליעזר בן הורקנוס משך אליו כמה חכמים מתוך בית המדרש שהודו לו וסברו כמוהו, אבל בסופו של דבר כולם חזרו בהם, ונשאר רק רבי אליעזר בן הורקנוס יחיד נגד כולם. גם אלו שסברו בהתחלה כמותו, ראו שיש רוב נגדו, והם נטו והלכו אחרי הרוב. א"כ הקושיא מתחזקת, כיצד רבי אליעזר הולך נגד כולם?! כל מי שהיה בתחילה אתו, חזר בו, ורק הוא נשאר יחיד.

שאלה זו שואל הירושלמי [מסכת מועד קטן פ"ג ה"א], ולית רבי אליעזר ידע שאחרי רבים להטות? לא הקפיד אלא ע"י ששרפו טהרותיו

שאני חי והוא חי, היאך יכול החי להכחיש את החי? היה רבן גמליאל יושב ודורש, ור' יהושע עומד על רגליו. רבן גמליאל יושב ודורש, והיעב"ץ אומר שהוא עשה דרשה ארוכה יותר מהרגיל, כדי להכניעו. ורבי יהושע עומד, קיבל עליו את הדין. עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן, עמוד. ועמד. אמרי, עד כמה נצעריה וניזיל? בר"ה אשתקד, צעריה. בבכורות במעשה דר' צדוק, צעריה. הכא נמי צעריה. תא ונעבריה. הורידו את רבן גמליאל מהנשיאות. במעשה של בכורות ובכורות דף ל"ז, שם היתה שאלה על בכור שנפל בו מוס בשוגג, האם חילקנו בין עם הארץ או לא, היה שם את אותו מעשה ששאלו כן או לא, ורבי יהושע אמר אחרת מרבן גמליאל, ואמר רבן גמליאל לרבי יהושע עמוד על רגליך. זה המעשה הראשון. אח"כ במעשה של ברכות, תפילת ערבית רשות או חובה, שוב רבן גמליאל מעמיד את רבי יהושע על רגליו. לכאורה, מה פשעו ומה חטאו של רבי יהושע שמביישים אותו כך? אמנם הנסתרות לי"י אלדינו, אבל חושבני שהדבר מתחיל מהמעשה בתנורו של עכנאי. הרי יצאה בת קול ואמרה מה לכם אצל אליעזר וכו', ורבי יהושע עומד על רגליו ומבטל את הבת קול. למה רבי יהושע עומד על רגליו? שישב ויאמר את דבריו. אלא מי שעומד, זה כאחד שקם למלחמה ולקרב. בת קול יוצאת מהשמים ואומרת הלכה כרבי אליעזר, ואתה נלחם נגד הבת קול? על עמידה זאת נענש רבי יהושע, שרבן גמליאל העמידו בפעם הראשונה. למרות שהוא צודק, אבל דברי חכמים בנחת נשמעים. לא צריך לעמוד על הרגליים ולהילחם. בפעם השנייה, כאשר היטו כותלי בית המדרש ליפול, אומר הבן יהודע, וכי רבי יהושע מדבר עם הכותלים? אלא זה היה מלאך מן השמים שבא להפיל את הכותלים, ורבי יהושע גוער בו, והכותלים לא נופלים. גוער נגד המלאך. פעמיים רבי יהושע מתנצח כביכול מול הקב"ה. עכשיו תבינו, למה אמר הקב"ה פעמיים נצחוני בני

הרבים וכו'. הנה אמת המים יוכיח, שהוא הולך באמת כפי דרך התורה ממקום גבוה לנמוך, אבל אמת המים הזה יחזור לילך לאחוריו למקום גבוה, כמו שאתם עושים לילך בדרך התורה לאחוריו אחרי גאוותכם וכו'. וע"כ אמר להם, לפי דעת הרבים הנפולה והדחוויה שלכם, שאינה רק בדרך הקנטור ונצוח שאינו אמיתי, ראוי שגם הבתי מדרשות אין בהם צורך והכרח, וראוי ליפול. הדבר פלא עצום. אבל צריכים לדעת, אנחנו קטנטנים מדי בכדי שנבוא לשער עד היכן הדברים מגיעים, כי לאמיתו של דבר אנו יודעים שבסוף הוכח בצורה הכי ברורה לא כן. אכן רבי אליעזר בן הורקנוס חשד את כולם בנגיעות, אבל מן השמים הוכיחו כמו רבן גמליאל, כי הגמ' אומרת שעמד עליו נחשול של ים להטביעו, והוא אמר לא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך עשיתי, שלא ירבו מחלוקות בישראל, ונח הים מזעפו. אם כן רואים שבסופו של דבר מן השמים הוכיחו שלא היו פה שום נגיעות, והכל נעשה אך ורק בטהרת הקודש לשם שמים. אבל צריכים להבין את מה שהגמ' אומרת במסכת ברכות ודף כ"ז ע"ב, כולם יודעים זאת ודיברנו על כך בעבר ומוצש"ק נח התשע"ב, בעניין חוצפית התורגמן, אולם ברצוני להגיד כאן נקודה חדשה. הגמ' אומרת, ת"ר מעשה בתלמיד אחד שבא לפני ר' יהושע, א"ל תפלת ערבית רשות או חובה? אמר ליה, רשות. בא לפני רבן גמליאל, א"ל תפלת ערבית רשות או חובה? א"ל חובה. א"ל, והלא ר' יהושע אמר לי רשות? א"ל, המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש. כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל, תפלת ערבית רשות או חובה? א"ל רבן גמליאל חובה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים, כלום יש אדם שחולק בדבר זה? אמר ליה ר' יהושע, לאו. א"ל, והלא משמך אמרו לי רשות? אמר ליה, יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר, אלמלא אני חי והוא מת, יכול החי להכחיש את המת. ועכשיו

אמר רבי דוסא בן הורכניס, עדי שקר הן. היאך מעידים על האשה שילדה, ולמחר כריסה בין שנייה? אמר לו רבי יהושע, רואה אני את דבריך. שלח לו ר"ג, גזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעוטיך ביוה"כ שחל להיות בחשבונך. רבי יהושע מסכים לרבי דוסא שאלו עדי שקר, לא לסמוך עליהם ולא לקבל את עדות החודש מהם, ורבן גמליאל אומר, אני החלטתי שזה ר"ח, ולפי זה יוצא שאתה צריך לעשות אתיוה"כ שיצא בחשבונך כיום חול, תבוא אלי במקלך ובמעוטיך. הלך ומצאו ר"ע מיצר, אומרת הגמי על זה, הלך ר"ע ומצאו לרבי יהושע כשהוא מיצר, אמר לו רבי, מפני מה אתה מיצר? אמר לו, עקיבא, ראוי לו שיפול למטה י"ב חודש, ואל יגזור עליו גזירה זו. רבי יהושע היה כל כך בצער על שרבן גמליאל אומר לו לעשות דבר כזה, הוא היה מעדיף להיות חולה, ליפול למשכב שנים עשר חודש, ולא לעשות דבר שלפי דעתו הוא אסור. זו גם בושה עצומה, לבוא אצלו במקלו ובמעוטי. זהו הדבר השלישי, בו רבן גמליאל מבייש את רבי יהושע. גם פה צריכים להבין, מה פשעו ומה חטאו של רבי יהושע? הסברנו את שני הפעמים שהעמידו ר"ג, על הפלת הכותלים ועל שיצא נגד הבת קול, אבל מה נאמר פה?

אפשר להבין זאת על פי הגמי במסכת חגיגה ודף כ"ב ע"ב, תניא א"ר יהושע, בושני מדבריכם ב"ש, אפשר אשה לשה בעריבה, אשה ועריבה טמאין שבעה, ובצק טהור? לוגין מלא משקין, לוגין טמא טומאת שבעה, ומשקין טהורין? מדובר פה בכלי חרס, גזרו טומאה על כלים של עמי הארץ, ובית שמאי אמרו שהכלי טמא והבצק נשאר טהור. איך יכול להיות דבר כזה, שהאשה והעריבה טמאים והבצק טהור? נטפל לו תלמיד אחד מתלמידי ב"ש, אמר לו, אומר לך טעמן של ב"ש. אמר לו אמור. אמר לו, כלי טמא חוצץ או אינו חוצץ? א"ל אינו חוצץ. כלי של עם הארץ טמא או טהור? אמר לו טמא. ואם אתה אומר לו טמא, כלום משגיח עליך?

נצחוני בני, פעם ראשונה שעמדת, זה כנגד הבת קול. ופעם שניה שעמדת, זה כנגד המלאך שבא הפיל את הכותלים. א"כ, למרות שאתה צודק, אבל את הבושה תקבל, וכדי לתקן זאת תעמוד פעמיים על רגליך.

שאלה מהציבור: המעשה במסכת ברכות היה מאוחר יותר?

תשובת מרן שליט"א: אשריך וטוב לך. קלעת ממש לשאלה מצויינת. אולי יש בזה קצת נידון, יש אמנם כאלה המפקפקים, אבל ברמב"ם כתוב במפורש במסכת ידים, שהמעשה של מסכת ברכות היה אחרי שנידו את רבי אליעזר. עכשיו תבין למה לא מינו את רבי אליעזר בן הורקנוס להיות נשיא. הרי ניסו לומר, אולי רבי יהושע? אולי רבי עקיבא? למה לא אמרו את רבי אליעזר בן הורקנוס? כי הוא כבר היה מופרש. כך כתוב בספר יוחסין. הרמב"ם כותב על המשנה במסכת ידים, שם כתוב שבאו לבקר את רבי אליעזר בלוד, והוא שאל מה חידוש היה בבית המדרש. אומר הרמב"ם, למה הוא בעצמו לא היה בבית המדרש? בגלל שהוא היה מפורש מן החכמים. רק כשבאו אליו הביתה להקביל את פניו, הוא שאל מה אמרו בבית המדרש, ושם כתוב שהוא הודה בסוף שכך מקובל איש מפי איש מהר סיני, שעמון ומואב מעשרים מעשר עני בשביעית. על זה נאמר סוד י"י ליראיו, שההלכה הזאת התקבלה למשה מסיני, והוא עצמו לא היה אז בבית המדרש בגלל שהיה מופרש. רק אח"כ שמע זאת מר' יוסי בן דורמסקית. גם התוספות יום טוב והתפארת ישראל מביאים את דברי הרמב"ם, ויש ראיות לכך. אולי יש החולקים על כך, וכך נראה מרבי חננאל, אבל בכל אופן הם כך אומרים. א"כ המעשה בתנורו של עכנאי היה קודם, ואח"כ בא המעשה הזה.

נשאר לנו רק לבאר את הדבר השלישי, במחלוקת רבן גמליאל ורבי יהושע במסכת ר"ה [משנה דף כ"ד ע"ב], באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו, ובליל עיבורו לא נראה, וקיבלן ר"ג.

רשעים אינו מן המניין. מדובר שם לגבי חזקיהו שפחד שהקב"ה יטה אחרי הרוב, וע"ז כתוב שזהו קשר של רשעים שאינו מן המניין. דהיינו, אמנם אתם הרוב, אבל הקשר שלכם אינו נחשב. א"כ כיון שרבי אליעזר חשד את החכמים בנגיעות, לכן מה שאתם אומרים הוא שבור, והדבר אינו נחשב רוב. וחכמים אומרים, שבכל זאת הולכים לפי הרוב. א"כ יוצא שבעצם זו אותה מחלוקת. וכך לפי הסברו של רש"י, כפי שהמאירי מסבירו, שהולכים אחר המעמיד. א"כ אומר רבי אליעזר, כל עיקר התורה שבע"פ זו המסורת, ואני העיקר של התורה שבע"פ.

זוהי בעצם המחלוקת גם בתנורו של עכנאי, אני אומר ללכת אחרי החול, כי אמנם החול הוא מיעוט, אבל הוא המעמיד. א"כ גם אני, כל המסורת של תורה שבע"פ זה אני, הרי לא היה אדם שקדמני לבית המדרש, אני מצאצאי משה רבינו, כפי שידוע מה שכתוב לגבי פרה אדומה 'ושם האחד אליעזר'.

והראיה, כתוב בגמ' במסכת יבמות [דף י"ד ע"א], למה במחלוקת של בית שמאי ובית הלל היה צריך בת קול שתבוא ותגיד שהלכה כבית הלל, הרי הולכים אחר הרוב, ובית הלל היו הרוב. אומרת הגמ', מפני שבית שמאי מחדדי טפי. א"כ יוצא, שלפעמים אפילו כשיש רוב נגד יחיד, הוא המיעוט שאומר נגד הרוב, אבל לא הולכים לפי רוב מניין אלא לפי רוב בניין. ובפרט לפי מה שראינו בספר החינוך, שרבי אליעזר היה מפולפל יותר מחבריו, א"כ רבי אליעזר אומר, אני מחודד טפי. נכון שאחרי רבים להטות, אבל דעתי עיקרית יותר. וזהו יסוד המחלוקת שלו בעניין תנור שחתכו חוליות, אני אומר ללכת אחרי הדבר המעמיד, ואתם אומרים ללכת אחרי הרוב. אבל בסופו של דבר, מה שחכמים אמרו זה מה שנקבע הלכה למעשה.

בכל אופן, דבר זה הינו מוסר השכל בשבילנו, לקראת הימים הנוראים. אדם צריך לבדוק את עצמו. כי אחרי ככלות הכל, הקב"ה לא מוותר

ולא עוד אלא שאם אתה אומר לו טמא, אומר לך שלי טהור ושלך טמא. וזהו טעמן של ב"ש. מיד הלך ר' יהושע ונשתטח על קברי ב"ש, אומר, נעניתי לכם עצמות ב"ש. ומה שתומות שלכם כך, מפורשות על אחת כמה וכמה. אמרו, כל ימיו הושחרו שיניו מפני תעניותיו. לא ניכנס פה לכל הסוגיא, ישנם הרבה פרטים, אבל בכל אופן רבי יהושע דיבר בצורה שאינה ראויה נגד בית שמאי. אומר, בושני מדבריכם בית שמאי. איזו סברא אתם אומרים? לא יכול להיות דבר כזה. ותלמיד של בית שמאי בא ומסביר לו מה הנימוק של בית שמאי, שומע זאת רבי יהושע ונבהל. ובגלל מלה אחת שפלט רבי יהושע נגד בית שמאי, הלך על הקבר לבקש מחילה, וצם עד שהושחרו שיניו. אבל כל זה לא עזר לו, הדבר אינו מספיק, צריך שיהיה מדה כנגד מדה. אתה ביישת אותם, גם אתה צריך להתבייש. זהו רבי יהושע בן חנניה, שהיה אחד מענקי ישראל. בכדי שיגיע לעולם הבא קדוש וטהור ומזוכך, אשרי כל טהור ונקי מעבירה, הקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה, שהחטא יהיה מחוק עד תומו. זהו לקח טוב עבורנו, לקראת ימים נוראים הבאים לקראתנו.

נחזור לעניין שהתחלנו בו, הסברנו את מחלוקת רבי אליעזר וחכמים בשתי אפשרויות, או בגלל שרבי אליעזר סובר שבכך שחיתכו חוליות זה נחשב שבור, ולדעת חכמים טפלת התנור מחברת אותו. או בגלל שלפי ר"א הולכים אחרי המעמיד, ולדעת חכמים לא הולכים אחר הרוב ולא אחר המעמיד. מי שיתבונן, יראה שבעצם מחלוקתם היתה כך עד הסוף. דהיינו, לפי שיטת הגאונים שהמחלוקת היא האם זה נחשב שבור או שלם, כך נשארה המחלוקת עד הסוף. כלומר, רבי אליעזר סובר, אמנם אני יחיד, ומה שאתם אומרים 'אחרי רבים להטות', אתם אינכם נחשבים... ח"ו אסור לומר זאת אבל רק בכדי לסבר את האוזן. הרי הגמ' אומרת במסכת סנהדרין [דף כ"ו ע"א], קשר רשעים הוא, וקשר

שהם כותבים שמאלה, אבל סדר הכתיבה הולך מימין לשמאל, א"כ כשאתה הופך אותו זה לא מראה ח"ו שזהו ספר של אומות העולם. אבל בזמנינו, שמטביעים את השם של הספר מקדימה לכבוד ולתפארת, א"כ זהו כבודו, שיהיה למעלה. דהיינו, אין להביא ראייה ממה שנהגו בעבר לימינו, בעבר לא היה את שם הספר כתוב ע"ג הכריכה בהתחלה.

אם הכריכה הפוכה, כמו שמישהו שאל כאן בעת, לפעמים יש טעויות בכריכה, והכריכה יוצאת הפוכה, החלק העליון למטה. חושבני שבגלל שכבוד זהו דבר חיצוני, כבוד אינו דבר אמיתי, א"כ הכל הולך לפי החיצוניות. אפילו שלאמיתו של דבר גוף הספר בתוכו הפוך, אבל כששמים אותו בארון הפוך, זה אינו כבוד הספר. והמקום ברוך הוא יסייענו על דבר כבוד שמו, שועתנו תעלה לשמי מרומים, אל מלך יושב על כסא רחמים, אכ"ר.

אפילו על דבר קטן, ואפילו לגדולי ישראל. כמה דקדוק הדין. איום ונורא. ה' ברוך הוא יזכנו, שבימים אלו נפשפש במעשינו, כי הקב"ה אינו מוותר אפילו לצדיקי וענקי ישראל. תארו לעצמיכם, לאחר שכבר ביקש מחילה על הקבר ועשה תעניות, והוא צודק במה שהוא אומר, אבל בגלל איזה דבר קטן, שעמד על רגליו ורצה להראות תוקף, אבל כנגד בת קול? כנגד השכינה? כנגד מלאכי ה' דבר זה קצת עבר את הגבול ח"ו. אלו דברים קטנטנים שאדם דש בעקביו, אבל הוא יצטרך לתת עליהם את הדין. ואם בארזים נפלה שלהבת, מה יעשו אזובי הקיר. בודאי שאנו, מכף רגל ועד ראש אין בו מתום, בודאי שצריכים לנצל את הימים האלו בעז"ה, לשפר את מעשינו, ושהקב"ה יזכנו וניכתב בספר החיים ובספר הזכרון, אמן.

חלק השו"ת:

שאלה: האם מותר לשים ספר הפוך, הצד האחורי ע"ג העליון. כי ראיתי שחכמי תימן לא הקפידו בזה, וגם הרב שליט"א כותב כך בשע"ה, למרות שבהערות כתוב שנראה לו להחמיר, אבל משמע שהמנהג שלא היו מקפידים לא לשים את הספר הפוך.

תשובה: נכון שהתימנים לא היו מקפידים על זה, אבל צריך לדעת, בעבר היו כורכים את הספרים אבל לא היו עליו אותיות זהב והטבעות של שם הספר, לכן אין הבדל אם הספר הוא כך או כך. האשכנזים הקפידו על זה, בגלל שבמדינותיהם ספרי אומות העולם הם בלע"ז ומתחילים מהסוף, מגב הספר, ואצל היהודים הספר מתחיל מימין, לכן גם אם בעבר לא היו כותבים את השם על הספרים, אבל הם הקפידו על דבר זה, כדי להבדיל בין ספרי הגויים לספרים שלנו. אבל הישמעאלים כותבים כמונו, באותה דרך, רק

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בלבד, נערך והוגדה לפי הבנת השומע. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת ולהוסיף דברים והערות כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש את הוצאת השיעור לע"נ, או לרפואה, הצלחה ופרנסה טובה.
פרטים בטלפון: 050-4140741



ת"ת "עטרת חיים" אלעד
לבני תורה ק"ק תימן

בנשיאות והכוונת מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א
רח' הרא"ש 2, אלעד. טל': 03-9097022, פקס: 03-9096166.

הננו להזמין את הציבור הרחב ל-

אמירת אשמורות

ברחבת הכותל המערבי

עם ילדי התלמוד תורה שיחי' והוריהם הי"ו

ובהשתתפות מרן הגאון

רבי יצחק רצאבי שליט"א

פוסק עדת תימן

שתתקיים בעהי"ת ביום חמישי י"ט אלול ה'תשע"ב

בשעה 4:30 לפנות בוקר

ניתן למסור שמות לרפואה או להצלחה

תלמידי הת"ת יתפללו לזכות התורמים ולהצלחתם
וכן מרן שליט"א יזכיר את שמותם באמירת מי שבירך.

פרטים והרשמה במזכירות הת"ת: טל' 03-9097022

הרשמה להסעה שתצא בע"ה מבני ברק

אצל הרב רועי טוילי יצ"ו בטל' 052-7682497

ג.ב. ההסעה תלויה במספר הנרשמים

בברכת תכתבו בספר החיים ובספר הזכרון